

НАУКОВІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ

БАРНА М.Ю.

кандидат економічних наук, доцент

Львівська комерційна академія

м. Львів, Україна

В останні часи Україна стикається зі значною кількістю перешкод у розвитку внутрішньої торгівлі – як галузі національної економіки та системи, що зумовлено негативним проявом як економічних, так і соціальних чинників, а саме: уповільненням темпів зростання обороту роздрібною торгівлі за рахунок наявності непогашеної заборгованості по заробітній платі; скороченням купівельної спроможності населення через значне уповільнення зростання реальної заробітної плати в умовах девальвації офіційного курсу гривні; зростанням цін на споживчому ринку; падінням курсу національної валюти; складною ситуацією у східних регіонах країни, зокрема руйнування об'єктів промисловості та транспортної інфраструктури; окупацією території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя тощо.

Трансформація внутрішньої торгівлі на сучасному етапі зумовлена, передусім, гальмуванням розвитку галузі, що зумовлює необхідність розробки методики діагностики системи внутрішньої торгівлі (далі – СВТ) в умовах її змін.

Сутність такої методики полягає, передусім, в аналізі динаміки основних економічних показників, які свідчать про стан розвитку галузі як на рівні національної економіки, так і на регіональному рівні. До таких показників слід віднести зміну структури внутрішньої торгівлі (обсягів оптової та роздрібною торгівлі), обсягів роздрібного товарообігу торгової мережі підприємств-юридичних осіб, обсягів роздрібного товарообігу підприємств, що здійснюють діяльність з роздрібною торгівлі та ресторанного господарства, чисельності прибуткових і збиткових підприємств у галузі та кількості прибутків (збитків), які ними отримано, загальної суми надходжень обов'язкових платежів (податків) до

Зведеного бюджету України від сфери торгівлі, обсягів інвестицій у галузь (у т.ч. – іноземних).

Діагностика системи внутрішньої торгівлі за цими показниками дасть можливість виявити основні проблеми економічної складової та тенденції змін на основі емпіричних досліджень.

У той же час, для діагностики соціальних чинників не достатнім може виявитися результат емпіричних досліджень та аналізу соціальних показників. На нашу думку, для визначення соціальних чинників СВТ в умовах трансформації необхідне виявлення змін у галузі з урахуванням думки головного суб'єкта, потреби якого власне й повинна задовольнити внутрішня торгівля, а саме – споживача. Вирішення цього науково-практичного завдання вимагає проведення соціологічного дослідження та анкетування з метою вивчення думки споживачів стосовно виявлення попиту на послуги різних видів суб'єктів внутрішньої торгівлі, встановлення рейтингу популярності суб'єктів внутрішньої торгівлі за їх видами, що мають потенційну перспективу розвитку на території України, виявлення вимог до рівня обслуговування, що пропонується внутрішньою торгівлею споживачу, визначення чинників і встановлення проблем, які заважають споживачам користуватися послугами у повному обсязі, виявлення фінансових можливостей потенційних споживачів, визначення основних компонентів розвитку внутрішньої торгівлі за її основними видами (суб'єктами), встановлення стану процесу організації торгівлі. Результат такого дослідження дозволить характеризувати соціальну складову СВТ та проаналізувати ситуацію, що склалася у сфері внутрішньої торгівлі України з метою виявлення потенційних резервів її розвитку в країні у цілому, та на регіональному рівні.

Сутність діагностики соціальної складової за результатами проведеного соціологічного дослідження, поруч із іншим, полягає у можливості отримати відповідь на запити споживачів із урахуванням статі та віку, форм придбання товарів (безпосередньо у торговельних точках, або через мережу Інтернет), спеціалізації ринків збуту, цінових переваг тощо. При цьому, результатом проведеного соціологічного дослідження слід визнати отримання ступеню

вагомості впливу чинників на СВТ відповідно до класифікації за її підсистемам (інституціонально-трансформаційної, соціальної та економічної).

При діагностиці СВТ в умовах трансформації за інституціонально-трансформаційною складовою слід урахувати територіальну організацію внутрішньої торгівлі в масштабах регіонів (областей).

Основним інтегральним показником, що визначає особливості територіальної структури внутрішньої торгівлі України, є коефіцієнт концентрації товарообігу (Ккт), що враховує співвідношення частки роздрібного товарообороту до частки населення певного регіону. За його допомогою встановлюються внутрішньо-регіональні відхилення у розвитку торгівлі та виявляються окремі регіональні диспропорції.

Таким чином, у цьому коефіцієнті з одного боку відображається економічна складова СВТ, а з іншого – соціальна, а в остаточному випадку у ньому відображається трансформація інституціонально-трансформаційної підсистеми у часі. Отже, за допомогою цього показника та на основі аналізу його динаміки можливо діагностувати територіальну структуру внутрішньої торгівлі України у розрізі регіонів. Найбільш відповідальним етапом діагностики СВТ в умовах трансформації є отримання інтегрованої оцінки цього процесу.

Вважаємо, що для отримання такої оцінки в якості ключового слід обрати такий критерій, як сукупний товарообіг внутрішньої торгівлі України (оптовий товарообіг, оборот роздрібної торгівлі, оборот ресторанного господарства та роздрібний товарообіг підприємств), в якому відображається розвиток торговельної галузі та економічної ситуації в країні. Тому, в якості результативної ознаки, для виявлення основних чинників, що впливають на розвиток внутрішньої торгівлі України, нами обрано товарообіг. При аналізі цього критерію визначаються чинники впливу на розвиток внутрішньої торгівлі на основі моделювання за допомогою програми «F-Statistica».

Товарообіг є показником, на який впливають ряд чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, інституціонально-трансформаційного, економічного й соціального характеру. Для виявлення тісноти зв'язку між товарообігом та

чинниками впливу застосовується метод регресійного аналізу. При цьому, використання кореляційно-регресійного аналізу було спрямоване на дослідження впливу чинників на формування товарообігу у трьох площинах:

- 1) визначення взаємозв'язку товарообігу України та факторних ознак із зовнішнього та внутрішнього середовища;
- 2) оцінка взаємозв'язку товарообігу України з чинниками із інституціонально-трансформаційної, соціальної та економічної підсистем, що впливають на СВТ ззовні;
- 3) дослідження взаємозв'язку товарообігу, який формується на території Львівської області, з чинниками інституціонально-трансформаційної, соціальної та економічної підсистем, що впливають на СВТ ззовні.

Для отримання порівняних результатів дослідження, всі величини, виражені у гривневому еквіваленті, перераховуються у зведені величини до величин 2013 року на основі індексів інфляції України за 2003-2013 рр.

Для аналізу внутрішньої торгівлі України чинники впливу розподілено таким чином:

до зовнішнього середовища віднесено інвестиції в основний капітал, доходи населення, сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, кількість постійного населення, економічно активне населення, в середньому, витрати населення на придбання товарів та послуг, середню заробітну плату, кількість об'єктів торгівлі, кількість магазинів роздрібною торгівлі;

до внутрішнього середовища – кількість ринків з продажу продовольчих товарів, індекс споживчих цін на товари і послуги, торгову площу товарних ринків, торгову площу магазинів роздрібною торгівлі.

Поруч із цим, для отримання інтегрованої оцінки ефективності трансформації СВТ в Україні необхідно діагностувати систему управління галуззю.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можна дійти висновку, що процес діагностики СВТ в умовах трансформації спирається на необхідність

комплексного врахування змін як у самій галузі, так і в кожній з підсистем (у т.ч. – підсистеми управління), що передбачає:

виявлення основних проблем в економічній, соціальній та інституціонально-трансформаційній підсистемах на основі відібраних показників і чинників шляхом емпіричних і соціологічних досліджень;

застосування методики оцінки раціональності територіальної торгівлі з метою виявлення проблем і порівняльного аналізу розвитку внутрішньої торгівлі у регіонах;

отримання інтегрованої оцінки СВТ в умовах трансформації на основі моделювання за допомогою програми «F-Statistica», вирішення Алгоритму визначення пріоритетності чинників внутрішньої торгівлі на основі проведення кореляційного та багатофакторного аналізів та відбудови поліномінальної та економетричної моделей, використання механізму формування та реалізації КРА у розвитку внутрішньої торгівлі України, використання методу аналізу ієрархій для оцінки системи управління внутрішньою торгівлею в Україні та пріоритетності чинників розвитку внутрішньої торгівлі України.